

't inschrien

derde jaargang nr 1, januari 1971 kwartaaluitgave

„Een Inschrien is een vakje in de tuugkist waarin waardevolle zaken werden bewaard”.

Redactie: J. J. H. Meijer, H. Smeltweg 69, Enschede, tel. (05420) 1 90 86, eindredacteur.

Adriaan Buter, Neede.

H. H. Hagens, Almelo

J. Overbeeke, Haaksbergen.

Administratie: Mej. G. A. Weussink, Kortenaerstraat 20-II, Enschede, tel. 05420-1 02 06.

Bank: Algemene Bank Nederland N.V. te Enschede, Hoedemakersplein.

Giro: Nr. 1818110 t.n.v. Administratie 't Inschrien, Kortenaerstraat 20-II, Enschede.

Abonnementsprijs f 5,— per jaar.

Losse nummers f 1,50.

Uitgave van de Oudheidkamer „Twente” te Enschede

Overname van de inhoud, in welke vorm ook, is niet toegestaan zonder schriftelijke toestemming van de redactie.

Musea mogen de boot niet missen

Een rapport van de Culturele Raad voor Overijssel heeft de vorige maand de vinger gelegd bij de problemen van de musea en oudheidkamers in deze provincie. In dit rapport, 'Vergaren, bewaren en verklaren' geheten, wordt duidelijk gemaakt, dat het museumwezen in het algemeen over te weinig geld en mankracht beschikt om zijn bewarende, maar vooral ook zijn verklarende taak te vervullen op de manier, die onze tijd vraagt. Nu de mensen over steeds meer vrije tijd gaan beschikken en in toenemende mate bereid zijn om bij de besteding daarvan ook het culturele beleven in te calculeren, mogen de musea de boot niet missen, aldus Schoklands museumdirecteur G. D. van der Heide, die namens de sectie geschiedenis en museumwezen van de Culturele Raad het rapport presenteerde.

Er moet dus meer gebeuren. Het rapport pleit voor meer onderlinge samenwerking dan nu al in de Stichting Musea Overijssel gebeurt en vindt het wenselijk, dat deze stichting wordt uitgebreid met de verenigingen, die zich op historisch terrein bewegen. Men wil een streekconservator, die de kleine musea kan helpen en een organisatorische kracht binnen de staf van de Culturele Raad, die het museumwerk zou kunnen bevorderen. Een goede, zij het kleine stap in de richting van conserveringshulp is het centraal museumdepot voor Gelderland en Overijssel, dat binnenkort in Zutphen geopend wordt. Maar ook hier geldt, zoals bij alles, dat er meer geld op tafel zal moeten komen. Hebben de musea het er misschien

zelf naar gemaakt, dat de overheid hen zo weinig steunt? Soms wel: wanneer ze weinig anders deden, dan verzamelen en het bezit op amateuristische manier ten toon stellen. Van amateurs kun je niet veel meer verwachten, maar ook de musea met beroepskrachten doen te weinig aan een moderne presentatie, vooral aan educatief werk, dat de bezoeker tot eigen activiteit prikkelt. Volgens het rapport willen zij wel, maar missen zij de mogelijkheid.

De vraag is gesteld, of deze taak niet beter vervuld zou kunnen worden bij minder musea. Nederland heeft er 450, het Overijsselse rapport noemt er 33. Dat lijkt rijkelijk veel en toch verwacht het rapport dat het aantal eerder zal toe- dan afnemen. Iedereen is immers vrij om een museum te beginnen. Een andere vraag is, of het altijd verstandig is; men overziet lang niet altijd de consequenties.

Toch, hoezeer ook de Stichting Musea Overijssel geneigd is om het oprichten van nieuwe musea af te remmen, men erkent, dat er heel goede argumenten kunnen zijn, om het toch te doen. Het kan zeker geen kwaad, om het bestaansrecht van ook de kleine, plaatselijke musea nog eens duidelijk vast te stellen. In de eerste plaats lijkt het mij belangrijk, dat veel kleine musea een stuk cultuurspreiding betekenen. Spreiding van cultuurbezit, dat anders misschien verloren zou gaan (de burger is vaak chauvinistisch genoeg om een waardevol stuk wel aan een plaatselijke, maar niet aan een verderaf gelegen instelling af te staan), maar ook van actieve cultuurbeoefening. De

kring van mensen, die zich voor deze dingen druk maken, wordt groter met elk nieuw museum. Ook de mogelijkheid tot educatief werk, met name voor de schooljeugd, die een toenemende belangstelling toont.

Of de mogelijkheden benut worden, is een tweede. Het is waar, dat het geld veelal ontbreekt. Het is ook waar, dat samenwerking het doel in elk geval een stapje dichterbij kan brengen. Een gezamenlijke conservator, een man, die de onderlinge uitwisseling stimuleert (zowel van voorwerpen als van kennis). Wanneer de Overijsselse musea zich samen sterk maken, dan moeten deze dingen te bereiken zijn. Dan moet men ook bereid zijn, om een zeldzaam stuk in bruikleen af te staan aan een groter museum, zodat het voor de wetenschap beter toegankelijk wordt. Desnoods kan de plaatselijke oudheidkamer een afgietsel laten zien van de vondst, waar men zo trots op is! Ons Inschrien wil ook een stuk service geven aan alle geschied- en volkskundige musea in Twente. Wanneer wij straks een beroep op de besturen zullen doen, om deze kans beter dan tot dusver te benutten, dan gebeurt dat van uit de hier boven geschetste achtergrond. Vergaren is goed, het bewaren kan veelal beter, maar vooral het verklaren -in wezen de enige zin, die het museumwerk heeft- stelt in onze tijd dergelijke hoge eisen, dat elke mogelijkheid, om gezamenlijk te bereiken, wat men alleen niet kan, aangegrepen zou moeten worden. Het nageslacht kan ons dan niet verwijten, de boot gemist te hebben, om vervolgens de musea op te bergen in het rariteitenkabinet van de geschiedenis.

ADRIAAN BUTER

Vragenrubriek

Paarden in Overijssel.

Over de geschiedenis van het paard in Overijssel is tot nu toe zeer weinig bekend. Eigenlijk zijn eerst vanaf de negentiende eeuw uitgebreide gegevens voorhanden.

Het interesseert mij vooral, hoe het met het paard in Overijssel en het aangrenzende gebied was gesteld vanaf de Middeleeuwen tot plm. 1800. Over dit tijdvak ken ik één publicatie, n.l. het artikel „De Overijsselse paardenfokkerij in de 18de eeuw”, door mr. G. J. ter Kuile Jr., in Verslagen en Mededelingen v. d. Ver. tot Beoef. van Overijsselsch Regt en Geschiedenis, nr. 66, 1951. Zoals de titel al zegt, behandelt deze publicatie voornamelijk de achttiende eeuw.

Verder zegt de schrijver van Thiemes Paardenboek, H. J. Lijsen, dat de paarden in Groningen, Drente en Overijssel waarschijnlijk vroeger behoord hebben tot het Friese type. Een voldoende motivatie ontbreekt hier echter.

Wie kan mij helpen aan gegevens over fokkerij, exterieur en het gebruik van de paarden, alsmede aan afbeeldingen?

J. J. H. Meijer, tel. 05420-19086
H. Smeltweg 69, Enschede.

De Ieveskes

Naar aanleiding van de vraag, gesteld in het artikel van de onlangs overleden arts J. M. Scaf in 't Inschrien Nr. 3 van juli 1970 pag. 38, had ik een gesprekje met de Heer Velsink, conciërge van het Rijksmuseum Twenthe. Deze vertelde mij, dat bij onze „sassiese Nachbarn”, n.l. in zijn geboorteplaats Uelsen, met het woord Ieveskes Lieveheersbeestjes werden bedoeld. Omdat deze beestjes evenals de mazelen gevlekt zijn is deze overeenkomst van uiterlijk er misschien de oorzaak van dat men dit woord voor beide begrippen hanteerde.

Is er misschien iemand, die hiervoor een betere verklaring weet?

In Rijssen was het oude woord voor mazelen Iewskes aldus schrijft ons mr. K. D. Schönfeld Wichers.

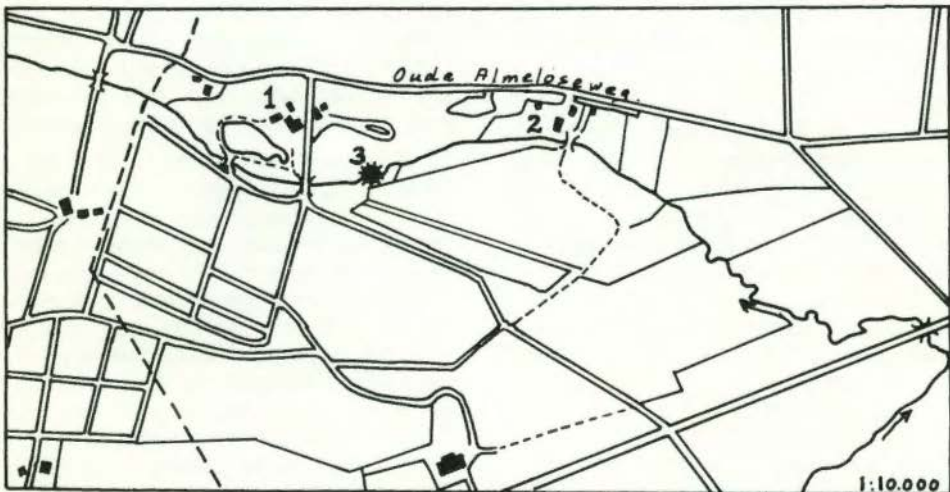
J. Overbeek.

Het Hulsbeek in Berghuizen

Ongeveer twee km. ten westen van Oldenzaal ligt Het Hulsbeek in de oude marke Berghuizen die vroeger tot de gemeente Losser behoorde en thans bij Oldenzaal is gevoegd. Het gehele landgoed is opgenomen in een plan voor aanleg van een groot recreatiepark, dat voor een deel (de westelijkste der drie vijvers en omgeving) in de gemeente Weerselo komt te liggen. Centraal, als beheerderswoning, blijft het erve zelf deel uitmaken van het geheel; van het landschap blijft zo goed als niets in oorspronkelijke toestand. Een zeer vervuilde beek, de Gammelker beek, doorstroomt dit gebied, nu eens met rood, dan weer grijs of zwart water. Let men niet op kleur of geur van dit water, dan kan men

hier nog genieten van een ongerept beekdal met hoge esranden en prachtige bospartijen. Als de in aanbouw zijnde waterzuivering gereed is, zal het water weer helder zijn, maar hoe het landschap er dan uitziet?

Het erve Hulsbeek ontmoeten we voor het eerst in het Manuaal van de Rentmeester van Twente van 1385¹⁾, met de notitie 'vacat' (onbewoond); vervolgens weer in 1493²⁾. In beide gevallen gaat het om de pacht (bede en pachtrogge), die het erve moest opbrengen aan de Bisschop van Utrecht en daartoe afdragen aan de Hof te Oldenzaal waar het overigens niet als horig onder ressorteerde. Eerst in 1554 vinden we het Hulsbeek als horig vermeld in de Ligger van deze Hof³⁾. In

Kaartje van Het Hulsbeek en omgeving: 1 Het Hulsbeek; 2 Het Oude Mulder; 3 Plaats van de vroegere watermolen

deze Ligger komen 41 erven voor tegen 25 in vroegere opgaven, zodat, misschien om de administratie te vereenvoudigen, een 16-tal erven was toegevoegd, die misschien óf pachthoeven waren geweest, óf behoorden tot de zelfstandige hofkring van de ook in Berghuizen gelegen Grevinkhof en mogelijk heeft het Hulsbeek wel onder laatstgenoemd erve behoord. Zeker is hiervan niets. In een, overigens niet al te duidelijke, notitie bij de beschrijving van het erve 'Hulsbecke' wordt gesteld: 'zy dese hoff gevordert als vervallen tot Keys. Mat. (=Karel V) prouffite ende behouff'. Tevens blijkt, dat het erve niet gewaard was, maar een 'koette', een katerstede. Het bijbehorende bouwland lag op een kamp bij het huis, geheel gescheiden van andere bouwlanden. Verder bezat het stuk 'gaerdenlandes', maar geen weilanden of bos: 'Tot dyt voerss. koette en behoort ghene hoylant ende oeck ghen koenweyde, dan alleynlyck yn dye wylde heyde vp dye gemente dat almans beeste gaen. Tot dyt voerss. koette en behoert oock gen eeken offt boeken holt, ende hefft oock ghen eeken offt boeken holt, ende hefft oock ghen andeel tot den gemenen holte dat ynde marcke van Berchusen staet'.

Het oudste jaartal, waarin sprake is van een watermolen bij het Hulsbeek, is 1589, en staat te lezen op een grote gevelsteen in de tuinmuur van het Museum Palthehuis te Oldenzaal. Het gehele opschrift luidt:

MDLXXXIX

Postquam Flamma molam
dicto consumpserat anno
Hoc infrascripto iam
VETVS AVLA nouaf
1632 CONSULIB^s

Petro Ianss senr Alb Helmich
Arn ter Hoente Gerar Tappe
Adol a Limborch et Henrico
Poscamp I.V. Licentiatio

ConserVa nos DoMIne lesV
In Verltate et IVstltla tVa
d.w.z.

1589. Nadat het vuur de molen in het genoemde jaar verteerde, heeft de Raad haar in het ondervermelde jaar weer vernieuwd, 1632, toen raadsheren waren Petrus Janssen sr., Albert Helmich, Arnold ter Hoente, Gerard Tappe, Adolf a Limborch en Henric Poscamp, Meester der Beide Rechten. Bewaar ons Heer Jezus in Uw Waarheid en Gerechtigheid.

De hoofdletters in de laatste twee regels vormen, opgeteld, 't jaartal 1632. Het beeld van een afbrandende molen in 1589 past goed in die tijd, als we bedenken, dat Enschede en Ootmarsum in de jaren 1580-1597 een Spaanse bezetting hadden en Spaanse en Staatse troepen wederzijds het land onveilig maakten, tot in het Münsterse toe. Eerst in 1632, toen Oldenzaal alweer 6 jaren, en nu voorgoed, in Staatse handen was, werd een nieuwe molen gebouwd. Kennelijk stond in de onmiddellijke nabijheid nog een molen, wat gezien het grote verval ter plaatse heel goed mogelijk was. In 1637 werd door het stadsbestuur van Oldenzaal, welke stad erf en molens in bezit had, besloten, deze beide laatste te verenigen om moeilijkheden over het watergebruik te voorkomen⁴).

In 1638 werd een bedrag van f 100,- geleend van Jan Herinck om de 'reparatie der uit den grunde wedder opgetimmerden Hulsebecker Water mollen' te kunnen betalen⁵). In 1681 was een Jan Hulsbeecke gezwoorene in de marke Berghuizen, dezelfde Jan, die in 1700 'ter oersaeke van Lichaemsswakheit' in het Gasthuis te Oldenzaal lag, zodat op 13 November van dat jaar zijn zoon een erfwinningbrief kreeg voor de tijd van zes jaren. Het Heilige Geest Gasthuis was intussen eigenaar van het Hulsbeek geworden, en toen in 1725 dit Gasthuis samen met het

O.L. Vrouwe Gilde opging in de Algemene Armenstaat, werd deze dus ook eigenaresse van het Hulsbeek. Aan deze instelling verkocht Oldenzaal zijn drie windmolens in 1730 (om een schuld van f 8000,- te betalen ⁶), terwijl toen de Armenstaat, om op zijn beurt de aankoop te kunnen financieren, onder meer het Hulsbeek voor f 1380,- van de hand deed aan zekere J. H. Kappelhof, die later de hele zaak weer overdeed aan Jan Hampsink.

Pachter was toen Lubbert Hulsbeek, wiens beheer voor erf en molen funest was. De molen bracht zijn geld niet meer op en was zeer in verval geraakt, zodat, toen in 1749 de Armenstaat alles weer van Jan Hampsink terugkocht, voor een bedrag van f 1650,-, de molen werd afgebroken⁷). Lubbert bleef nog tien jaren op de 'Hulsbeken Mulders Catten' wonen, over welke periode hij de pacht geheel schuldig bleef, evenals verdere betalingen. Daardoor verviel zijn recht op erfwinning en was hij, ook al 'door het houden van houd en spolieren (vernielen, uitwonen) van 't huis daar van verstecken'. De huur werd hem opgezegd, en toen hij niet vertrok werd hem op 24 Juli 1760 gelast, het erf binnen 24 uur te ontruimen 'of dat anders bij verdere verweigerige door Militaire Executie daar van sal worden afgeset' ⁸). Zo'n vaart liep het echter niet; in November 1761 werd een plaats aangewezen om voor 'Hulsbeker Mulder' een nieuw huis te zetten, dat in de periode April 1763 - Februari 1764 gebouwd werd. De bouwrekening voegen we in zijn geheel hierbij⁹). Duidelijkheidshalve werd zowel het oorspronkelijke mulderserve als de voor Lubbert gebouwde woning aangeduid als 'Hulsbeker Muldersplaats', maar 't ligt voor de hand, dat de boerderij, die thans nog 'Olde Mulder' wordt genoemd (zie foto), het huis is van Lubbert, die immers de 'oude mulder' was.

De molen zelf lag ongeveer 250 meter westelijker bij het eigenlijke Hulsbeek, dat dan de oorspronkelijke mulderswoning moet zijn geweest. Dit laatste werd in 1763 ook als 'de Hulzebeeke mulders plaatse gelegen in Berghuisen' voor zes jaren verhuurd aan Berent Hermsen en diens vrouw Geeze Jannink. Het erve was 1 dag dienst met paard en wagen schuldig aan de stad en provisorie van Oldenzaal, waartoe in 1763 opnieuw een beslissing werd genomen. Het betreffende stuk is mede ondertekend door Jan Hulsbeke en Berndt op de Hulsbeke.

Het belangrijkste uit de geschiedenis van Het Hulsbeek is hiermee wel verteld. We willen daarom besluiten, maar gaarne eerst een suggestie doen aan het Recreatieschap Twente. Immers, in Tubantia van 12 mei 1970 stond in een artikel over het Structuurplan van Het Hulsbeek te lezen 'De ruimte voor

Het 'Olde Mulder' te Berghuisen

vondsten en verandering blijft groot'. Misschien zou in die grote 'ruimte' ingepast kunnen worden een kleine steenen waterval op de plaats waar eens de molen stond (precies op de hoek van een geplande parkeerplaats). Daarbij te plaatsen een steen met opschrift, dat de herinnering aan deze watermolen levendig houdt.

H. HAGENS

1. in: Registers en Rekeningen van het bisdom Utrecht 1325-1336 . Uitg. Mr. S. Muller Fz., Den Haag 1891
2. Rekeningen van het bisdom Utrecht 1378-1573. Uitg. dr. K. Heeringa, Utrecht 1926
3. Rijksarchief Zwolle, Spaans Archief inv. nr. 207
4. Oud Archief der gemeente Oldenzaal, inv. nr. 130
5. Idem inv. nr. 64
6. J. W. F. van Harten. De voorm. instellingen van weldadigheid te Oldenzaal. Uitg. Oldenzaal 1927
7. Oud Archief der gemeente Oldenzaal, inv. nr. 314
8. Idem
9. Idem

Rekeninge wegens gedaan verschot van d' Hulsbeker Mulders Plaatse

1763 den 8 April an van Voorst voor d' gereedschap en schroeven na d' Hulsbeke gebracht bet(aald)	- 6.-
den 9 dito an Chr. Nienhuijs voor 2450 baksteene	22- 1.-
den 19 dito met Dr. Huth na de Hulsbeke geweest om 't huisjen van Lubb. te rigten. Mede genomen 1 flesse roede wijn en een kannebier	-10.-
den 24 dito 2 man jeder 5 dage de wallen gemaakt	3- 5.-
den 25 dito gelangt een voerken dekelgarden en spreukels	1- -
den 29 dito een expresse na Harsemolle dat hij het dak moste brengen en ook te voren an Wolbert geweest den 30 dito an d Kruijser 3 dage dekken	- 5.-
Hersemeule voor 1 $\frac{1}{2}$ vijme dak	12.- -
den 1 Majj an Ger. Jan in older Beerink en Lubb. in d Elsbeke voor 1870 voet te zagen bet.	26- 4.-
nog appart geholpen 5 dage	3- 4.-
den 25 Julij nog 17 dage	8-10.-
den 3 dito Jan Rake 11 $\frac{1}{4}$ dag leemen sprenkelen en $\frac{1}{2}$ dag met het paard	4-16.-

dito Jan an duivelskamp 6 $\frac{1}{2}$ dag	2-12.-
den 5 Majj Claas Boudri 6 $\frac{1}{2}$ dage	3- -
d en 11 dito Lubbr. Hulsbeke 3 dage d bakstene afgebickt	1- 4.-
den 24 Majj an Jannes Alink voor geleverd Iserwerk	16-17.-
den 27 dito an van Voorst voor karreloon	3- 5.-
den 29 dito de Rake met sig 2en 12 $\frac{1}{2}$ dag helpen lemen etc.	5- -
voor 't paard de klei te treden	4- -
den 1 Juni an d Monnik voor met Br. Bos en mij na d Hulsbeke geweest	- 8.-
voor 20 sleten op den balken	2- -
den 9 dito de Rake 24 $\frac{1}{2}$ dag	10- -
nog met zijn paart klei gevaren	-12.-
nen 16 dito an Ensink in Gammelke voor 88 dak schoven a 1 $\frac{1}{2}$ st.	6-12.-
An Lucas Herm. ten Gilhuijs voor Lubbers huisken	40- -
den 10 Aug. an d Rake voor helpen karren en arb.	4-14.-
An Benn. Kok voor 1 dag helpen sleten in den telgenkamp te houwen	-10.-
Hend. Zeijger 9 $\frac{3}{4}$ dag	4-17-8
Klaas 3 dage	1-10.-
nog zij beiden omtrent 3 roeden gestraat in het hujs	3- -
Den 3 Sept. an Velt. Ber. voor 2 voer kesseling	1-10.-
den 8 dito Ant. Siemerink een reketien	5- -
den 12 dito an Bretelaar voor glase	15-13.-
dito an Velthuijs voor nagels	10-19-12
den 29 dito an d Rake verdient	5- 5.-
dito Ger. Spekhorst 4 $\frac{1}{2}$ dag dekken	2- 10.-
dito Ger. en Jan olde Beernink en Ber. olde Freerkink 30 dage zagen	15- -
Den 3 Oct. an Christ. Nienhijs voor 275 pannen na aftrek van 't bikken der steene bet.	10- 6.-
den 29 dito an Hersemolle voor $\frac{1}{2}$ vijme dak	3-10.-
den 1 Nov. an Hasewinkel een rekeninge van het varen van klei etc.	15- 4.-
den 11 dito Jan Rake 46 $\frac{1}{2}$ dag	18-12.-
den 16 dito aan Oorthuijs voor 9 tonne kalk met d vraag	12-13.-
den 19 dito an Jan Wansink bet. een reketien van geleverd Iserwerk	11-19.-
An Schallenb. voor 2800 dokken bet.	8- 8.-
An Wisman 1100 dokken	3- -
nog 76 dak schoven	5-14.-
An Oink voor 't timmeren	200- -
1764 den 26 Jan. an Steffen Collenaar een reken. van varen	14-10.-
den 10 febr. an Monsr. J. H. Bloemen voor pannen	35- -

	584-10- 4
gaat af 400 pannen an Bern. ten Bos	8- -

te Samen f 576-10- 4

Bodemvondsten

Gem. Enschede. Dank zij een melding van de heer H. Richters te Glanerbrug werd een stenen strijdhamer bekend, welke omstreeks 1930 bij het turfsteken in het Aamsveen door de heer H. Theussing te Glanerbrug was aangetroffen. Volgens de vinder is het veen ter plaatse ca. 2 m dik geweest. De bovenste meter was reeds vóór 1930 afgeveend. De strijdhamer is afkomstig uit de onderste meter veen. De strijdhamer meet 110 x 51 x 28-33 mm en bezit een cilindrisch steelgat van 25 mm doorsnede. De wand van het steelgat is 'geringd'. Deze toont aan, dat het steelgat in (tenminste) drie fasen en van twee zijden is aangebracht. De strijdhamer (Struve K6) behoort tot het derivaattype S van Addink-Samplonius. Het licht grijze gesteente is plaatse-lijk iets afgesleten als gevolg van de recente benutting tot slijpsteen.

Dank zij een melding van de heer G. J. ter Mors uit Usselo kon vorig jaar een andere strijdhamer uit het Aamsveen (precieze vindplaats onbekend) geregistreerd worden bij de heer J. Eitink te Enschede. Deze hamer meet 122 x 53 x 41 mm en bezit een iets zandloper-vormig steelgat van 29 mm doorsnede. Deze strijdhamer (Struve K6) behoort tot het derivaattype R.

R.O.B. Amersfoort/Rijksmuseum Twente, Enschede (A. D. Verlinde en C. C. W. J. Hijszeler).

Gem. Denekamp. Onlangs vond de heer H. A. G. Kouijzer uit Ootmarsum in de rand van een gegraven sloot op de Zonnenberg een 'dünnblätige flint Ovalbeil' en een vuurstenen pijlspitsje. De voorwerpen lagen ca. 2 m van elkaar af onder een ruim 1 m dik esdek. De grotendeels geslepen bijl, gemaakt van een slecht soort lichtgrijze en bruine vuursteen, meet 70x44x18 mm. De bijl bezit een spits-ovale dwarsdoorsnede, een iets klokvormig lichaam en een rechte, gebuiste snede. Dit bijltype wordt in West-Europa overwegend aan de Trechterbekercultuur en de Einzelgrabkultuur toegeschreven (Brandt, 1967). Het 22 mm lange pijlspitsje bezit een baard en vleugels. Het behoort tot de gangbare tijpen van de Klokbeekercultuur.

R.O.B. Amersfoort/Rijksmuseum Twente, Enschede (A. D. Verlinde).

Gem. Denekamp. De heer C. A. Viester te Deventer meldde de vondst van een vuurstenen

sikkelmes en een stenen strijdhamer, welke omstreeks 1952 bij grondwerkzaamheden op het Brecklenkampveld waren aangetroffen. Ook zijn toen scherven gevonden, die echter niet bewaard werden.

Het sikkelmes is vervaardigd uit grijze vuursteen en bezit de vorm van een cirkelsegment. Afmetingen: 132 x 45 x 8 mm. Datering: Laat-Neolithicum of IJzertijd. De strijdhamer meet 102 x 51 x 48 mm, bezit een gebuiste snede en een cilindrische doorboring van 21 mm doorsnede. Gezien de gelijkmatige hoogte staat de vorm tussen de derivaattypen R en S van Addink-Samplonius in.

R.O.B., Amersfoort/Rijksmuseum Twente, Enschede (A. D. Verlinde).

Gem. Diepenheim. Dank zij een melding van de burgemeester van Diepenheim en de heer J. v. de Veen kon in een bouwput aan de Middenstraat tussen de nummers 3 en 11 een dwars- en langprofiel van de gracht om Diepenheim bestudeerd worden. De gracht loopt ter plaatse bijna oost-west en is ca. 10 m breed. Ten opzichte van de huidige oppervlakte is de gracht ca. 2½ m diep, waar zij in fijn grijs zand is uitgegraven.

De grachtvulling bestaat uit zeer donker veen met natuurlijke houtresten en scherven. Enige uit het veen afkomstige scherven dateren uit de 16de, of mogelijk nog uit de 15de eeuw (determ. H. Halbertsma). De bovenste meter van het profiel wordt ingenomen door recent ingebracht zand en puin met scherven. Van het stort naast de bouwput zijn tientallen scherven verzameld, in ouderdom variërend van 14de eeuws Siegburg tot recent.

In de bouwput werden aan de binnenzijde van de gracht de resten van een boven- en een beneden-beschoeiing aangetroffen, 2 m vaneen gelegen. In beide beschoeiingen bedroeg de onderlinge afstand tussen het staande houtwerk 3 m. De betreffende palen stonden tegenover elkaar. In het middenlangprofiel van de gracht waren enige slankere paaltjes zichtbaar, wellicht de steunen van een vlonder. De beschreven gracht heeft een ovaal- of eivormig verloop rondom de stadskern met de loop van de Boven-Regge als westelijke begrenzing. Zie ook Nieuwsbull. K.N.O.B. 1969 *46-*47.

R.O.B., Amersfoort/Rijksmuseum Twente, Enschede (A. D. Verlinde).

Gem. Hellendoorn. Dank zij de informaties en medewerking van Marja Olf en Tonny Huis-kamp (vindsters), de heren C. Olf, G. J. Kamp-huis, H. P. Hooyberg en A. Ponsteen werd de vondst van een urn ten oosten van de buurt-schap Hulsen bekend. De vindertjes, deel-nemers aan een A.N.W.B.-werkkamp, vonden een halve urn bij het maken van een ondergrondse hut. Het betreffende terrein was reeds in de dertiger jaren ontgonnen. Het urnrestant zat in de gestoorde grond op ca. 25 cm diepte. De gevonden urnscherven werden over het kamp verdeeld, maar van de te achterhalen scherven kon nog een groot deel van het profiel worden gerestaureerd en gereconstrueerd. Het betreft een meer dan 20 cm hoge, steilwandige urn met hoge schouderknik. Het halsje ontbreekt. De ruwwandige urn bezit direct boven de bodem een 2 cm hoge, gladwandige zone. De vershraling bestaat, voor Overijssel uitzonderlijk genoeg, uit steengruis en scherfgruis. De vindertjes beweren met stelligheid geen crematie in de urn, doch uitsluitend, min of meer verspreid, ernaast te hebben gevonden. Hoe-wel dit aan het verploegen in de dertiger jaren zou kunnen worden toegeschreven, blijft het merkwaardig, dat in een halve urn met volle-dige bodem geen crematie aanwezig was. Mogelijk is de urn dus oorspronkelijk naast de crematie geplaatst. Datering: Hallstatt C/D.
R.O.B., Amersfoort/Rijksmuseum Twenthe, Enschede (A. D. Verlinde).

Weerselo. Van 17 augustus tot en met 4 sep-tember j.l. hebben een tiental voor het meren-deel bestuursleden van de Nederlandse Jeugd-bond ter Bestudering van de Geschiedenis versterkt door enkele enthousiaste gastgravers de behulpzame hand geboden bij het onder-zoek naar de funderingen van de in het begin van de 19e eeuw gesloopte woonhuizen van de juffers, die deel uitmaakten van het vrijwereld-lijk adelijk damesstift Weerselo.

Naar aanleiding van de voorgenomen restau-ratie van het bestaande stiftshuis en de mo-gelijke herbouw van een afgebroken belendend stiftshuis, was het gewenst ter plaats een bo-demonderzoek in te stellen.

Alle medewerking werd ondervonden door de eigenares van het terrein de kerkelijke ge-meente van Weerselo, die onmiddellijk bereid was toestemming tot het onderzoek te verlenen en het stiftshuis als logeergelegenheid open te stellen en tijdelijk in te richten. Aan de burge-meester van Weerselo is het te danken dat door het beschikbaar te stellen van technisch hulpmateriaal, een vlotte start werd gewaar-borgd.

Het eerste afgebroken gebouw, dat aan het huidige stiftshuis was verbonden, had een breedte van 14.80 m. en een diepte van 15.80

m. In het midden bevonden zich tegen de noorderbinnenmuur de wandresten van een closetruimte. Het gemak had een schuin af-lopende afvoer naar een beerput aan de bui-tenzijde.

Van de indeling van het huis was een recon-structie niet mogelijk. Daarvoor was de sloop in zijn geheel te grondig uitgevoerd. De voor-muur was licht gefundeerd, de zij- en achter-muren waren zwaarder uitgevoerd. Er dient rekening mee gehouden te worden, dat er achter in het huis een kelderruimte is geweest, te oordelen naar de diepte van de fundering op ca. 1.70 m. beneden het huidige maaiveld. Het tweede huis, dat vrij heeft gestaan, was aan de voorzijde 7.80 m. breed. De voorgevel had een behoorlijk en hecht fundament. In het verlengde van de voorgevel volgde in noor-delijke richting een aanbouw van ca. 3.20 m. Deze was zeer licht gefundeerd en bestond mogelijkerwijs uit een vakwerkbovenbouw.

De diepte van het pand bedroeg aan de zuid-zijde 4.10 m. Dit gedeelte was zwaar gefun-deerd, evenals de voorzijde ter lengte van 7.80 m., zoals reeds eerder is vermeld. Men heeft dit kennelijk uitgevoerd om verzakking tegen te gaan, te oordelen naar ter plaatse gecon-stateerde waterloop, die lang voor de bouw van het huis moet zijn gedicht.

Van de noordmuur is een lengte vastgesteld van 13.70 m., vermoedelijk ook bestaande uit vakwerkbovenbouw. Op 7.70 m. vanaf de noord-oosthoek kwam een tegen het huis gelegen ronde beerput te voorschijn, waarvan de dia-meter buitenwerks 1.80 m. en binnenwerks 1.30 m. bedroeg. Het materiaal bestond uit secun-dair verwerkte kloostermoppen van 7 x 14 x 28 cm. Aansluitend aan de beerput bevond zich een kelder, waarvan de oppervlakte praktisch vierkant was (6 m. x 5.85 m.) Op de vloer lagen bakstenen en rode estrikken van twee forma-ten. De achterzijde van het huis is alleen be-paald door de aanwezigheid van de kelder-ruimte en de beerput. Funderingsresten van muurwerk ten zuiden van de kelder ontbraken. Hoe de zuidwestzijde van het huis gegrond-vest is geweest is uit de opgraving niet geble-ken. Het gevonden schervenmateriaal stamt voornamelijk uit de 18e eeuw.

DRS. A. L. HULSHOFF

De namen der Twentse marken

Na de marken van het kerspel Ootmarsum zijn nu die van het kerspel Oldenzaal aan de beurt, die ik hier vermeld in de volgorde waarin ze in het Schattingsregister van Twente van 1475 voorkomen: Hasselo, Gammelke, Dulder, Deurningen, Lemselo, De Lutte, Volte, Rossum, Beuningen, Klein Driene en Berghuizen. Enkele ervan behoren tot de oudste nederzettingen in Twente; althans ze hebben de oudste vermeldingen. Want dit hangt af van de mate waarin zulke vermeldingen bewaard gebleven zijn: in het Hebereregister van Werden vinden we geen enkele van de huidige grote plaatsen in Twente, geen Enschede, Hengelo, Almelo, Oldenzaal of Borne, terwijl de laatste waarschijnlijk een van de alleroudste is.

Hasselo, tussen Hengelo en Deurningen gelegen, werd al in de tiende eeuw als Hasloe vermeld. De naam wordt door Gysseling in TW verklaard als 'hazel bosje', maar in dat geval had ik als oudste vorm 'hazelloe' verwacht, te vergelijken met Hasely in Oxfordshire, in 1002 Haesellea (DEPN). Er staat echter duidelijk 'has' als eerste element en dit doet me denken aan een Oudengels 'hasse', dat als 'ruwe grassoort' omschreven wordt (EPNE, XXV, 234). Dit woord zou ook in het Oudsaksisch bestaan kunnen hebben en Hasloe zou daarvan dan het bewijs leveren. De betekenis, een 'licht bos waarvan de bodem met ruw gras begroeid was', is volkomen aanvaardbaar, te vergelijken met Bentelo, een bosje begroeid met bentgras.

Gammelke komt niet in het Werdener

Register voor en wordt voor het eerst vermeld in 1272 als Gamminclo (OO, 320). Hier vinden we 'n soort samenstelling met 'loo', waarin het eerste element een persoonsnaam op 'ing' bevat; een ander voorbeeld hiervan is de familienaam te Gussinkloo. Gammig is afgeleid van de voornaam Gammo, verwant met een Germaans woord 'gaman', dat 'vreugde, spel' betekende en dat in het Engels voortleeft als het bekende 'game'.

De buurtschap **Dulder** behoort met Mander tot de alleroudste plaatsnamen van Twente; hij wordt in 797 vermeld als Huleri, volgens Gysseling te lezen als Thuleri, zoals het in de tiende eeuw ook geschreven wordt (TW); in 1475 vinden we de vorm Dulre (SRT 25). Het heeft een naamgenoot in de provincie Utrecht, Den Dolder, in 838 Thulere, in 1059 Tholre en 1178 Dolre. Gysseling voert beide namen terug op Germaans 'thulla' en 'haru'; dit laatste is het huidige 'haar', een zandige heuvelrug. Dat 'thulla' zou 'dol' of 'roeipen' betekend hebben, maar G. zet hier wel een vraagteken achter. Moerman, in Nederlandse Plaatsnamen, 51, denkt aan een variant van 'doel', een greppel of kuil als grensteken. Beide verklaringen kunnen we rustig verwerpen, althans zeker de eerste, want een 'roeipen' levert hier volslagen onzin op. Nu kent het Engels nog het verouderde woord 'thole' voor diezelfde roeipen, maar bij de etymologie, die de Oxford English Dictionary van dit woord geeft, wordt het Oudnoorse 'thollr' genoemd, dat 'denneboom' betekende. Het lijkt me niet gewaagd aan te nemen dat het Oudsaksisch dit woord ook in die betekenis gekend heeft en dan leveren de beide Nederlandse plaatsnamen daarvan het bewijs: de betekenis 'met dennebomen begroeide zandige heuvelrug' is volkomen aanvaardbaar.

Over **Deurningen** zal ik hier niet spre-

ken; deze plaats is in de vorige In-schrien bij Noorddeurningen behandeld.

Lemselo is weer een plaats uit het HW: de eerste vermelding is Lameslo, de tweede uit 1050 Lemesloe. Hierin schuilt de voornaam Lamo, die samenhangt met het woord 'lam', in de huidige betekenis van 'zwak of lam van leden'. Het zou een bijnaam zijn geweest voor iemand die een dergelijk gebrek had. Lemselo was dus een bosje dat aan een zekere Lamo toebehoorde.

De Lutte wordt in verband gebracht met een westfaals woord 'lute', dat 'lage plek' betekende. De oudste vermelding is waarschijnlijk uit 1230; in dat jaar wordt er in Zutphen ene Theodorus de Luthe vermeld, waarbij men kan twifelen of hij inderdaad van het Twentse De Lutte afkomstig was. Geen twijfel heerst er bij de vermelding in OO 320 van een Nova Curia in Lotthe (Nyehus in de Lutte). Gezien de ligging van de Lutte lijkt me de verklaring 'laag gelegen plek' wel aanvaardbaar.

Volte is ook van zeer oude datum: in de tiende eeuw heeft het UUlht, uit te spreken 'woeloecht'; in 1188 vinden we Voleth (TW), terwijl SRT in 1475 Vaelt heeft. Deze laatste vorm is de bekende variant weergave van de klank 'oa' in het Twents, zoals we die kennen in 'aver' voor 'over' of Haaksbergen voor Hokseberge. In dat UUlht schuilt 'wulg', een variant van 'wilg'; de 't' is het restant van een verzameling 'uth' of 'ith', die we in woorden als gebergte of geboomte nog kennen. We kunnen UUlht dus verklaren als een kleine verzameling wilgen. (DB, 1961, 103).

Rossum wordt in HW vermeld als Rohthem en Rothem; in de veertiende eeuw komen we Rotsem tegen (RR II, 648), welke vorm heel fraai de overgang weergeeft van Rothem naar Rossum. Deze berust op een taalkundig verschijnsel, waarbij in dit geval de

oorspronkelijke 't' op een wijze uitgesproken wordt dat men de bijbehorende sisklank 's' hoort: de 't' wordt dus uitgesproken als 'ts', waarna op den duur assimilatie plaatsvindt tot 'ss'. Zo is Losser uit oorspronkelijk Lothere via Lotsere tot stand gekomen en namen als Wassink en Wissink uit ouder Watsink en Witsink, die teruggaan op de voornamen Wato en Wito. De plaatsnaam Rossum komt meerdere malen in ons land voor; de betekenis is het 'heem', de plaats waar zich eenmaal een 'rode' een gerooid bos bevond.

Ook **Beuningen** komt in HW voor, in de tiende eeuw als Baningi, omstreeks 1050 als Boninge. De klinker in de laatste variant is de juiste; de naam is afgeleid van de voornaam Bono, wiens volgelingen de Boningi genoemd worden.

De laatste marke tenslotte van het kerspel Oldenzaal, **Berghuizen**, heette in 1391 Berchusen, welke naam doorzichtig genoeg is; het was een groepje huizen dat tegen de berg of heuvel aan gebouwd was.

Het zal wel duidelijk zijn dat dit elftal markenamen naamkundig een gevarieerde en boeiende verzameling vormt. Hengelo (O) B. J. HEKKET

Afkortingen:

TW = Tononymisch Woordenboek van België, Nederland, Luxemburg, Noord-Frankrijk en West-Duitsland (vóór 1226) door Maurits Gys-seling, 1960.

DEPN = The Oxford Dictionary of English Place-Names, door Eilert Ekwall, 1960.

EPNE = English Place-Name Elements door A. H. Smith, 1956.

OO = Oorkondenboek van Overijssel, door Mr. G. J. ter Kuile, 1963-1969.

HW = Werdener Hebereger.

DB = Driemaandelijks Bladen.

RR = Registers en Rekeningen van het Bis-dom Utrecht, uitgegeven door Mr. S. Muller Fzn, 1891.

VORG = Verslagen en Mededelingen van de Vereeniging tot beoefening van Overijsselsch Regt en Geschiedenis.

SRT = Schattingsregister van Twente van 1475, uitg. A. L. Hulshoff, 1953.

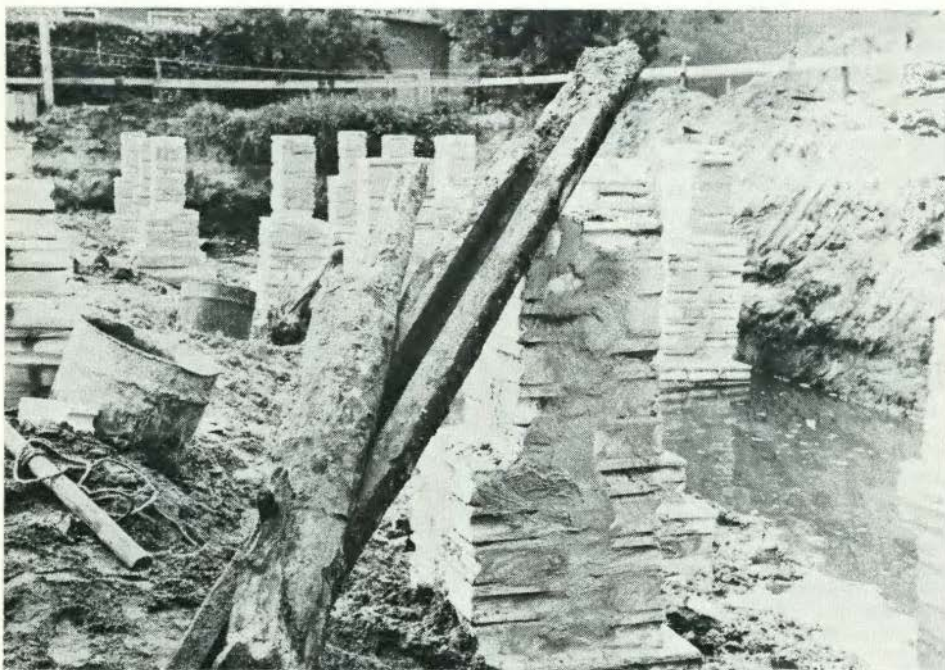
Diepenheim als versterkt stadje

Bij graafwerkzaamheden voor het maken van een bouwput ten behoeve van de bouw van een viertal woningen aan de Middenstraat te Diepenheim, welke de „Stichting Diepenheimse woningbouw” laat bouwen, is in laatst augustus een gedeelte van het profiel van de oude Middeleeuwse stadsgracht blootgelegd en wel van de noordelijke gracht van 't stadje. We hadden al wel het vermoeden, dat de langs de noordkant van Diepenheim lopende waterleiding het overblijfsel zou zijn van de oude stadsgracht — de naam Hagen van de langs een gedeelte van de waterleiding lopende weg duidt hier immers ook wel op —, maar we hebben thans zekerheid. En verder is gebleken, dat het aan de Middenstraat afgebroken pand, waar nu de nieuwe woningen verrijzen, heeft gestaan op de gracht. De nog ter plaatse bestaande waterleiding

was vroeger veel breder, zoals ouden van dagen zich nog wel herinneren. Deze loopt tegenwoordig over het noordelijke gedeelte van de oude stadgracht.

Op de plaats van de afgebroken woning heeft in de vorige eeuw een huis gestaan, waarin door een Joodse familie een lompenhandel werd gedreven. Zompen konden vanaf de Regge via de waterleiding achter het lompenpakhuis varen¹. De lompen werden ongetwijfeld naar Deventer vervoerd. De zompen voeren de Regge stroomopwaarts op tot aan de sluis bij het Westerflieer en konden hier op de Schipbeek komen en zo naar Deventer varen. Bij het blootleggen van het profiel van de oude stadgracht is weer gebleken, zoals reeds op meerdere plaatsen het geval is geweest, bijv. bij het graven van bouwputten voor nieuwe woningen en in 1945 bij het weggraven van een laag hoogveen ter hoogte van ongeveer 35 cm. uit de weg in de Grotestraat, dat Diepenheim is ontstaan op een horst².

Langs de zuidkant van de gracht, waar deze geheel was ontgraven, stonden de palen van de beschoeiing. Deze laatste zelf was, toen wij, na het vernemen van de ontgraving ter plaatse kwamen, verdwenen.

Profiel noordelijke gracht met door de dragline beschadigde afvoergoot.
Foto M. J. Hartgerink, Diepenheim

De gehele gracht moet wel een twintig meter breed zijn geweest, de halve gracht ter breedte van ongeveer tien meter is ontgraven. Behalve wat scherven van Middeleeuwse aardewerk in de uitgegraven grond, werd in de zuidoosthoek van de bouwput een aardige ontdekking gedaan. Een van onder de Middenstraat vandaan komende houten afvoergoot was hier door de graafbak van de kraan geraakt. Deze afvoergoot heeft water afgevoerd op de gracht.

De afvoergoot had de omvang van een kleinere boomstam, was doormidden gezaagd en toen uitgehold, waarna de beide helften van de stam door middel van houten pennen weer aan elkaar waren vastgemaakt. De afvoergoot moet wel tamelijk oud zijn, getuige het gebruik van houten pennen en kan wel uit de Middeleeuwen stammen, omdat men blijkbaar de kunst nog niet heeft verstaan, de boomstam uit te hollen.

Dergejike uitgeholde houten pijpen werden nog in deze eeuw in Friesland gebruikt voor de waterafvoer in dammen, gelegen in sloten tussen percelen bouw- of weiland.

Ook waren de uitgeholde houten pijpen vroeger in gebruik als waterpomp (met houten zwengel).

Ten noorden van het ontgraven grachtgedeelte ligt op enige afstand een laagte en hier heeft ongetwijfeld ook een gracht gelopen, de z.g. buitengracht. Ten zuiden van Diepenheim hebben ook twee grachten gelegen, zoals we zullen zien.

Bij graafwerkzaamheden met dragline ten behoeve van de aanleg van een particulier zwembad even ten zuiden van de panden Grotestraat 38 en 40 is daar in laatst januari 1965 de oude binnengracht van het voormalige stadje te voorschijn gekomen³. In de ondergrond werd zwaar paalwerk, met planken van $\pm 4,5$ cm. dikte er tegen aan, staande in rij, dus een beschoeiing, vormend, blootgelegd. In verband met grote regenval moesten de werkzaamheden tijdelijk worden gestaakt.

Het volgende verslag over de vondsten, gedaan bij de aanleg van het zwembad, is door ons doorgegeven, maar het is nooit opgenomen onder het archaeologisch nieuws in het Nieuws-Bulletin van de Kon. Oudheidkundige Bond. Toen op 20 febr. 1965 het graafwerk kon worden hervat, bleek, dat de beschoeiing zich in oostelijke richting voortzette. De palen, die door de draglinie uit de grond werden getrokken, waren over een lengte van ongeveer 40 cm. aangepunt. Eén van de palen heeft later een plaats gekregen in de raadzaal van het gemeentehuis te Diepenheim.

Behalve paalwerk en enige scherven ongeglazuurd aardewerk, werd onderaan de gracht een slijpsteen gevonden. Deze slijpsteen, taps toelopend paste juist in een opening, die was

gemaakt in twee naast elkaar gelegen palen. Op één plaats werden 4 zware zwerfstenen aangetroffen, die in een richting loodrecht op de gracht lagen en als het ware een trap vormden.

De beschoeiing in de ondergrond is gelegen op een afstand van $\pm 54,5$ M. uit de as van de Grotestraat te Diepenheim en liep evenwijdig aan genoemde straat. Het restant van deze oude gracht komt nog voor op de oudere kaart van Diepenheim van 1881 van de Topografische Dienst. In de tuinen, wat westelijker gelegen van het zwembassin, is in het terrein nog duidelijk het verdere verloop van de oude gracht waar te nemen.

Even ten zuiden van de ontdekte gracht loopt tegenwoordig nog een waterleiding, die uit de Molenbeek (uit oostelijke richting) komt en vroeger mede de grachten van water heeft moeten voorzien. In westelijke richting mondt deze waterleiding in de Regge uit. Deze waterleiding is zeker het restant van de zuidelijke buitengracht.

Het terrein, gelegen tussen de ontdekte binnengracht en de in de vorige alinea genoemde waterleiding, heet in de volksmond de Hagenhof.

Westelijk vormde de Regge de stadsgracht, oostelijk is het restant van de stadsgracht gedempt. De Regge, die in de Middeleeuwen veel groter moet zijn geweest, voorzag dus de stadsgrachten van water.

Ook in de in 1965 ontdekte binnengracht ten zuiden van het Stedeke kon men in de ondergrond constateren, dat Diepenheim op een horst is ontstaan. In de ontgraven bouwput kon men duidelijk waarnemen, dat de ontgraven, oerachtige ondergrond zich in de richting van de Grotestraat voortzette.

Het stedeke Diepenheim heeft waarschijnlijk geen muur gehad, tenminste in de acten van het oud-archief van Diepenheim wordt hier van geen melding gemaakt. Tot dusverre zijn bij graafwerkzaamheden in de buurt van de voormalige gracht geen resten van fundamenteën of puin en stenen aangetroffen. Wel is er in de oude acten sprake van de stadsgracht. Als het juist is, dat er rondom Diepenheim een binnen- en buitengracht heeft gelegen — dit zal door nadere onderzoekingen nog moeten worden aangetoond —, dan is het mogelijk, dat in de Middeleeuwen op de strook grond tussen de beide grachten een aarden verdedigingswal met palissaden heeft gelegen.

J. van der Veen.

1 Mededeling van de heer R. Kiffen te Diepenheim, die dit van zijn overleden vader heeft vernomen.

2 J. v. d. Veen, Een en ander uit het verleden van Diepenheim. VMORG LXVII, p. 38.

Boek en Blad

G. B. Vloedveld, Twentse holskrabbels (uitgave Witkam) is een bundeling van 15 van de meer dan 90 korte verhalen, die Vloedveld naast veel ander werk in het Twents geschreven heeft. Wie het nog niet wist, kan uit dit boekje leren, dat het klassieke stukje 'in het plat', waar de lezer eens lekker om kon lachen, bij wijlen meester Vloedveld tot literatuur werd. Wat overigens niet zeggen wil, dat je er niet bij kunt lachen. Maar dan om het verhaal en niet om het taalgebruik. Vloedveld was een schrijver pur sang, met een grote liefde voor het Twentse volkseigene, zowel in de taal als in het volksleven. Deze combinatie maakt zijn werk zo waardevol. We zijn benieuwd, wat er uit zijn geestelijke nalatenschap - door zijn zoon en naamgenoot deskundig beheerd - nog voor ons in petto is.

H. L. Kok, De geschiedenis van de laatste eer in Nederland (uitgave De Tijdstroom), is de neerslag van het naastige verzamelwerk van Kok in het macabere, maar bijzonder interessante rijk van de dood. In zijn vorige functie bezocht de schrijver vrijwel alle Nederlandse begrafenisondernemingen. Hij kent de materie niet alleen uit de literatuur, hoewel ook zijn schriftelijke bronnenmateriaal indrukwekkend is. Hetzelfde geldt voor de documentatie in foto's (meer dan 130). Stokjeslijken en duivelsroosters, merkwaardige grafmonumenten, gildebaren, vreemde anecdotes, volksgeloof en volksgebruik, het is een veelheid van onderwerpen, die Kok in klare taal de revue laat passeren. Hoe merkwaardig dat, gezien het onderwerp, ook moge klinken: het is een kostelijk boek.

Jhr. F. W. W. H. van Coeverden, Huttenklaos (uitgave Witkam) is een van de weinige uit de vele publicaties van de Goorse historicus, die de boekvorm haalden. Dit is al de derde uitgave. Van Coeverden werd in de buurt van de plaats waar de beruchte rover zijn praktijken uitoefende, geboren. Hij groeide op met de verhalen over Klaas Annink en zijn al even weinig scrupuleuze vrouw en zoon, die in Oldenzaal geëxecuteerd werden. Na twee eeuwen leven die verhalen in Twente nog. Het is goed, dat ze nu ook weer te lezen zijn voor een breder publiek. En dat zou ook voor ander werk van deze populaire schrijver gelden.

100 Jaar R.S.G. 1870-1970 is een jubileumbrochure, verschenen bij het eeuwfeest van de Rijks Scholen Gemeenschap (vroeger Rkij's HBS) te Winterswijk. Een interessante, zij het al te sobere greep uit een rijk brok schoolhistorie.

De Nieuwe Groep 1945. Een catalogus bij gelegenheid van de Reunientoonstelling van deze Twentse kunstenaarsgroep, die een kort, maar hevig leven leidde, dat van grote invloed was op het culturele klimaat in dit gewest. Met fraaie foto's en een welkome documentatie over de leden, helaas zonder de twee (Joh. Haanstra en Ben Akkerman), die niet exposeerden. Riemko Holtrop schreef een belangwekkende inleiding, die helaas ontwaard wordt door de voorstelling, alsof er vóór het optreden van de naoorlogse kunstenaars in het Oosten van ons land geen cultuur zou zijn geweest. Zelfs wie geen oog zou hebben voor de volkscultuur (maar dat heeft Holtrop wel, getuige o.a. zijn werk voor het Hengelose raadhuis) zou toch beter moeten weten. Er is ook vóór '45 in het Oosten geschilderd en gemusiceerd en daarbij hoef je niet eens aan Sweelinck te denken.

Wegwijzer luidt de simpele titel van een uitgave van het provinciale bestuur van Overijssel (tekst Klaas Vos), die niet alleen gefundeerde documentatie geeft over het huidige werk van de provincie, maar ook tamelijk onbekende bijzonderheden over 'hoe het groeide' sinds de tijden van de Republiek.

C. P. F. van de Werfhorst, Bleusems, een bundeling van bijna dertig 'leedties' van de Nijverdalse volksdichter, die een beetje in de voetsporen van Johanna van Buren is getreden. In de handel gebracht door uitgeverij Witkam. Wie ontvankelijk is voor eenvoudige natuurpoëzie met een licht moralistische inslag, zal van dit werk genieten, ook al heeft het niet het peil van dat van 'Jehanna'.

Overijssel '70, Het Overijsselse landschap, is de tweede uitgave van het provinciale jaarboek nieuwe stijl, dat aan één onderwerp gewijd is. Een fraaie uitgave met veel foto's en belangwekkende tekst, belangrijk ook voor de geschiedenis van de natuurbescherming in dit gewest en als zodanig het vermelden in 't Inschrien waard.

J. G. Veldink, W. C. H. Staring, Geoloog en landbouwkundige (uitgave Centrum voor landbouwpublikaties Wageningen). Het levensverhaal van Staring (1808-1877), de zoon van de dichter en bekend als Staring van de Boekhorst, is door Veldink kundig en boeiend beschreven. Een boek, dat ook in Twente inte-

resse zal wekken, gezien de omvang van de geologiebeoefening in dit gewest, maar ook vanwege het stukje streekhistorie, waarbij Staring betrokken was en dat zich speciaal rondom Losser afspeelde, waar de Staringkuil daar nu aan herinnert.

Oude ansichten blijven voorlopig 'in'. In de serie van de Europese uitgeverij Zaltbommel verschenen boekjes met oude prenten van Hellendoorn-Nijverdal, Weerselo en Eibergen. Het eerste bewerkt door een bekend historicus (A. Ponsteen), de beide andere resp. door een gemeente-ambtenaar en een politiemann. Het peil van de teksten van de boekjes in deze reeks loopt nogal uiteen. Het is wel eens jammer, dat de samenstellers niet bij deskundigen te rade gaan. In dit geval hadden in het boekje over Weerselo fouten vermeden kunnen worden. Voor de eigen inwoners zullen de onderschriften onder de foto's wel interessant zijn, omdat ze zoveel namen vermelden. Dat is trouwens een belangrijke functie van deze boekjes. De buitenstaander, die naar bijzonderheden over het vroegere volksleven speurt, komt in alle boekjes wel weer aan zijn trekken.

'Vroeger en nu', een vergelijkbare serie van Witkam, is in zoverre toch anders, dat ook op de huidige inwoner gemikt wordt, door het dorpsbeeld van nu tegenover dat van toen te stellen. Verschenen zijn totduisend boekjes over Losser en Denekamp en op stapel staan er over Goor en Neede. W. Dijkhof, die het boekje over Losser samenstelde, is het uitvoerigst, zowel in tekst als in foto's. Denekamp werd belicht door Th. Looman, die ook heel wat 'van toen' heeft opgediept.

Twents Dagblad Tubantia. 3/10 Zadelmakerij wordt het werk van eenlingen, 24/10 Kinderen van Warmelo gingen Armgard voor, 31/10 Heerlijkheid Diepenheim eerste Huis van Stedeke, 7/11 Kasteel Nijenhuis: herinnering aan een groot en goed man, 28/11 Dirk Taat komt zelden Enschede uit, 28/11 H. Heinhuis, kleine jongen onder tegelverzamelaars. Serie B. J. Hekket (wat betekent): 26/9 Vrijthof, 10/10 Schottink, 17/10 Mokkelenkate, 24/10 Makkink, 31/10 Issverdink, 7/11 Elferink, 21/11 Wamelink, 28/11 Amsterdam.

Twentsche Courant. 25/9 Het Vunderink (Eibergen) - levend museum, 7/11 Kroniek van een kerkdorp (Buurse), 13/11 Uniek boek van H. L. Kok.

Pagina A. Buter: 26/9 Oude Sluis weer in oude glorie, 3/10 Laatste karnhuisje van Twente bedreigd, 30/10 Töwkerkeuken en sikken voor de kleine man, 7/10 Tiende Jaarboek Twente, 14/11 Rietcultuur loopt op zijn einde; Witte

Wieven wijzen de weg naar 'olde pötte', 21/11 Van parochie tot kerkdorp (Rietmolen), Erfenis van de marke werd in 1861 verdeeld (Noordijk), 28/11 Boekrecensies: Het Overijssels landschap, Omme sonderlinge lieve toe den vene, Huttenklaas; Midwinterblazen niet beperkt tot Oost Twente, 5/12 Staring van de Boekhorst.

Gelders Overijsselse Cr. 15/10 Huize Dordt is te koop.

Dagblad van het Oosten. 9/9 Marthijs ten Bloemendal grote muntverzamelaar, 19/9 Kruidenier Veldhof bleef zijn paard en wagen trouw, 11/10 Uit het markeboek van Stegeren. Serie G. J. Eshuis over Notter: 3/10 Bij Jaopiks Graads kwam Zuna's schooljeugd bijeen (24), 17/10 Notters buurtrijm en zijn school (25), 31/10 Boer van 't Lamberts telde mee in marke en karke (26), 14/11 Japink op de Kemper (27), 28/11 Hammer kooplieden legden aan bij Klokken-Diene (28).

Twentse Post, jaargang 1970. 9. Kroniek van dorp en stad (Enschede). Verhalen van H. G. Gerreitsen; Leedties van C. P. W. van de Werfhorst. 10. Kroniek van dorp en stad (Enschede); Brink en markesteen te Hengelo.

A. B.

De veldnamen in de gemeente Sleen, verzameld en in kaart gebracht op het kadastrale plan van 1832, door J. Wieringa, uitgegeven door en te verkrijgen bij Het Drents Genootschap te Assen, prijs f 12,50.

Deze uitgave omvat drie kaartbladen, waarop overzichtelijk de veldnamen zijn ingetekend. Bij de kaarten is gevoegd een boekje, waarin beknopt en duidelijk de totstandkoming van de kaarten en een 'gebruiksaanwijzing' zijn vastgelegd. Tevens bevat dit boekje een veldnamenregister volgens kadastrale indeling en een alfabetisch veldnamenregister.

Het veldnamenmateriaal is samengesteld uit namen, overgeleverd door enquëtering vanaf 1949, en namen, verzameld op het Kadaster te Assen, uit de Registers van Overdracht van de jaren 1838 t.m. 1868. Deze werkwijze kan bij uitstek leiden tot een bijzonder grote mate van volledigheid.

Het ligt in de bedoeling om ook de 33 andere Drentse gemeenten aan een dergelijk onderzoek te onderwerpen. Dit onderzoek zal vanwege de zeer hoge kosten worden voortgezet onder auspiciën van het Nedersaksisch Instituut van Prof. Heeroma, verbonden aan de Rijksuniversiteit te Groningen.

Het Drents Genootschap heeft met deze waardevolle uitgave een initiatief genomen, dat ook buiten Drente navolging verdient.

J. J. H. M.

Gehoord en gelezen

Aadorp

Bij het huwelijk van Jan Kamp (door stadsuitbreiding verdreven uit de Aalderinkshoek te Almelo) die in Aadorp een veeteeltbedrijf helpt drijven, met Diny Vunderink uit Ambt Delden hebben de naobers op 2 september de bruidskoe, traditioneel door de vader van de bruid geschonken en met groen en bloemen versierd, uit Delden gehaald. Onderweg werd menig borreltje geschonken aan wie de naoberjongs aanhield om de koe te bewonderen.

Almelo

De restauratie van de toren van de Ned. Herv. Kerk op het Kerkplein is gereed. Na lange jaren, waarin soms wegens geldgebrek het werk moest worden onderbroken, zijn thans eindelijk de steigers afgebroken en prijkt de toren weer in zijn volle glorie. Nu de omgeving van de kerk nog...

Almelo

De korenmolen De Hoop aan de Nieuwstraat heeft een grondige opknapbeurt gehad. De wieken zijn vernieuwd, één roede moest geheel vervangen worden, de andere werd gerepareerd. Trappen, vloeren en twee zolders werden eveneens geheel vernieuwd. Het lopend werk van de molen is nog intact; er zou zo weer mee kunnen worden gemalen.

Burse

Oud-Enschedeër Carel Enkelaar, chef van het televisienieuws, heeft in Burse een tweede woning betrokken. De naobers haalden hem met de zeilwagen in en er was een groots feest voor t.v.-artiesten en collega's. Deze laatsten hebben inmiddels een genootschap 'De verre naobers van Buurs' opgericht. Men wil jaarlijks op het Buurser 'schovenfeest' (volgend jaar op 21 augustus) bijeen komen.

Delden

De oude Esch-school (Deldener-es), waarvoor men geen andere bestemming heeft kunnen vinden wordt afgebroken.

Delden (stad)

De boerderij Rupert op de Deldener Es is afgebroken. Bij de grenswijziging tussen Stad en Ambt Delden kwam deze boerderij, die op Monumentenlijst van Ambt stond, tussen de

wal en het schip. Voor Stad Delden een graag benutte gelegenheid, een oud gebouw af te breken. Twickels laatste vakwerkboerderij is hiermee verdwenen.

Diepenheim

Hier is men bezig zijn laatste typische huisjes te redden. Zo'n twintig jaar geleden werd het stadsbeeld nog bepaald door de boerderijachtige woningen, waarvan het toekomstige 'ambachtshuisje' een voorbeeld. Dat wordt nu opgeknapt om als minimuseum te dienen, speciaal gericht op het demonstreren van oude ambachten.

Een goed idee, maar het is wel merkwaardig, dat we altijd pas de waarde van de dingen leren beseffen, wanneer ze bijna of helemaal verdwenen zijn. Diepenheim, maar ook Rijsen of Enter hadden na de oorlog nog het uiterlijk van typisch Twentse plaatsen. Ze hadden beslist geen openluchtmuseum hoeven te worden om toch dat tikkeltje streekeigen te behouden, dat nu bijna verdwenen is. En juist nu krijgt het de waardering, die het eigenlijk veel eerder had moeten ondervinden!

Enschede

De derde openbare school op de Wesselerbrink krijgt de naam 'Het Lorenborch'. In deze omgeving stond vroeger de boerderij Leunenbergh, waarvan de oudste vermelding in 1350 luidt: „thuys ter Lorenborch". De gemeente Enschede wil deze oude naam doen herleven als schoolnaam. Dit is natuurlijk van harte toe te juichen, maar dan wel graag „De Lorenborch". Het woordje „borg" is namelijk niet onzijdig.....

Enschede

Aan de Kottendijk is men begonnen aan de sloop van het nog bestaande gedeelte van de vroegere Noordendorpsmolen. De molen ontleende haar naam aan de stichter, A. J. Noordendorp, afkomstig uit Diepenheim. Bij de omstreeks tachtig jaar geleden gebouwde molen werd in 1910 een stoommachine geplaatst, om bij windstilte ook te kunnen malen. Het bedrijf werd in 1913 stilgelegd, maar gedurende de Eerste Wereldoorlog werd de molen nog een jaar gebruik door de fa. Bonvanie voor het malen van uit Duitsland ingevoerd steenzout. Hierna werd de molen grotendeels gesloopt. Het onderste gedeelte, voorzien van een plat dak, heeft de laatste jaren nog dienst gedaan als garage van een brandspuit.

Enschede

Op 4 november is een begin gemaakt met het opbreken van de rails van de vroegere spoorlijn Enschede-Alstätte, waarvan het deel tot Broekheurne nog restte. De Museum Buurt Spoorweg zal een ander traject moeten zoeken.

ken. Men denkt aan de lijn naar Boekelo. De lijn naar Ahaus werd in 1902 aangelegd.

Enschede

Op 24 oktober is stalhouderij G. Huckriede in de Emmastraat publiekelijk verkocht. Alleen de paardentraction voor vleeervoer is gebleven, de trouwkoetsen, landauers, Jan Pleziers en dergelijke, zijn door deze verkoping uit het stadsbeeld verdwenen. Oorzaak: gebrek aan koetsiers. Tot de gedupeerden behoren niet alleen de bruidsparen, maar ook Sinterklaas en het Goorse School- en Volksfeest.

Goor

De Goorse fabriek van J. F. Scholten en Zn. te Enschede (KNTU) wordt gesloten. Daarmee komt een eind aan een bedrijf, dat zijn oorsprong vond in de bekende weefschool van de Nederlandsche Handel-Maatschappij, die in 1833 onder leiding van Thomas Ainsworth te Goor geopend werd. Na drie jaar werd de school als particulier bedrijf voortgezet door G. A. Arntzenius, die in 1860 de zaak verkocht aan de predikant N. Jannink. Op 3 juli 1956 nam Scholten het bedrijf over.

Oele. De restauratie van de watermolen op de Oelerbeek door de fa. Huitink van Lith uit Winterswijk is zo goed als voltooid.

Overdinkel

Een actie om de straatnamen in Overdinkel, die aan textielberoepen ontleend zijn, te wijzigen en geen nieuwe textielnamen in te voeren, heeft geen succes gehad. De gemeenteraad van Losser was niet gevoelig voor het argument, dat de vele textielarbeiders in Overdinkel niet altijd aan hun werk herinnerd willen worden. Eén raadslid (uit Overdinkel) stemde tegen.

Vriezenveen

Begin oktober werd een begin gemaakt met de afbraak van het bekende Jonkerhuis, een der oudste huizen in het dorp, half burgerwoning half boerderij. Begin 19e eeuw werd het burgerhuis tegen de reeds eeuwen bestaande boerderij aangebouwd, waarschijnlijk door Lucas Joost, lid van de op Rusland handel drijvende fa. Jansen, Joost en Cie. Zijn kleindochter huwde met Jannes Jonker, waarmee het huis in deze familie kwam. In 1913 werd het voorhuis verbouwd door J. F. Jonker. In 1960 werd het huis bestemd voor de dienst Gemeentewerken en de Centrale Boekhouding. De Vriezenveense Oudheidkamer vond een plaats op de zolders. Dit jaar kwam het nieuwe gemeentehuis gereed, waar alle drie instellingen ook konden worden ondergebracht. Het Jonkerhuis werd verkocht aan J. W. Brede-

Agenda

Ver. Oudheidkamer 'Twente', Lasondersingel 129, Enschede: In de maanden januari, februari en maart zullen weer, zoals gewoonlijk, de praatavonden gehouden worden in de Gobelinaal van het Rijksmuseum Twente, op elke tweede donderdag van de maand.

Twentse Werkgemeenschap voor Archeologie en Geschiedenis, Mercuriusstraat 110, Hengelo: Vergadering elke derde vrijdag v. d. maand in de Openbare Leeszaal, Hofstraat 37, te Almelo. 15 januari, Jelle Otter, Muurschilderingen in kerken. 19 februari, drs. A. D. Verlinde, Prehistorisch onderwerp. 19 maart, drs. A. L. Huis-hoff, Historisch onderwerp.

Stichting Hist. Soc. Enschede-Lonneker, Os-nabrückstraat 3, Enschede: In de maanden januari, februari en maart zal, zoveel mogelijk op elke eerste vrijdagavond van de maand, vergaderd worden op de Holterhof te Enschede

Museum Palthehuis, Marktstraat 13, Oldenzaal: Het museum is geopend van dinsdag t.e.m. vrijdag van 10-12, 14-17 uur, op zaterdag en zondag van 14-17 uur.

Stichting Heemkunde v. Ootmarsum en Om-streken, Stobbenkamp 13, Ootmarsum: Museum en Los Hoes zijn geopend van maandag t.e.m. vrijdag van 8-12 en 13.30-17.30 uur.

Twents-Gelders Textielmuseum, Espoortstraat 182, Enschede: Het museum is geopend van dinsdag t.e.m. zaterdag van 10-12 en 14-17 uur, op zondag van 14-17 uur.

---

wold, die het pand heeft laten slopen. De mooie, rijk bewerkte voordeur blijft bewaard in de Oudheidkamer Vriezenveen.

Westerhaar

Op initiatief van Plaatselijk Belang probeert een werkgroep naar de voorbeelden van Schoonoord en Bergercompasuum in Westerhaar een openlucht-veenmuseum tot stand te brengen. Behalve turfhopen, gereedschappen en een veenkeet, wil men ook een schaapskudde in ere herstellen.